

Okruchy pamięci

Stanisław Olexiński, kolekcjoner lwowski

ANDRZEJ BETLEJ · Uniwersytet Jagielloński, Zamek Królewski na Wawelu ·
<https://orcid.org/0000-0002-3644-9534>

For English – see p. 133

Kilka miesięcy temu na aukcji krakowskiego Antykwariatu Wójtowicz pojawił się w ofercie pierwszy tom *Dzieł Homera*, zawierający *Iliadę* w przekładzie Franciszka Dmochowskiego, wydany w Warszawie w 1804 roku – mą uwagę zwrócił ekslibris określający książkę jako pochodzącą z księgozbioru Stanisława Olexińskiego („sekretarza administracyjnego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie w latach 20. xx w.”)¹. Wstępna kwerenda ujawniła, że od kilku lat na różnorakich aukcjach pojawiały się zarówno książki, jak i sztychy łączone ze zbiorami Olexińskiego². W ich opisach zamieszczano także informację, że był on znanym

- 1 61. aukcja Antykwariatu Wójtowicz, 14 x 2023, <<https://one.bid/da/ksiazki-i-starodruki-homer-dziela-iliada/1883822>> (stan na 3 x 2023).
- 2 Udało się natrafić na rycinę *Ruines principales du Temple du Soleil a Heliopolis* z pieczętką proveniencyjną na odwrocie „S.O.” (zob. oferta antykwariatu Atticus, <www.atticus.pl/pl/product/rycina-xix-w-ruines-principales-du-temple-du-soleil-a-heliopolis-101693>, stan na 30 IX 2023); rycinę Nicolasa de Larmessina *Portrait d'Adolphe de Vignacourt Grand Maître de Malthe* z ok. 1729 r. („Sygnatury inwentarzowe i proveniencyjne ołówkiem na marginesach podkładu: S.O. [Stanisław Olexiński, kolekcjoner lwowski]”, zob. oferta antykwariatu Atticus, <<https://www.atticus.pl/pl/product/rycina-ok-1729-portrait-d-adolphe-de-vignacourt-grand-maitre-de-malthe-tableau-de-michel-ange-merigi-dit-le-caravage-qui-est-dans-le-cabinet-du-roy-peint-sur-toile-grave-par-nicolas-de-larmessin-estampe-larmessin-nicolas-de-1684-1755-graveur-mistrz-104939>>, stan na 12 IV 2024, 15 III 2024); sztych przedstawiający wieczorny krajobraz nad rzeką z ok. 1770 r., autorstwa Marii Kathariny Prestel (1747–1794), z pieczętką proveniencyjną na odwrocie: „Stanisław Olexiński Lwów” (zob. aukcja antykwariatu Atticus: Autografy, grafika i rysunek, plakat, rzeźba, varia, 17 XII 2020, <<https://onebid.pl/pl/grafika-i-rysunek-maria-katharina-prestel-1747-1794-grafika-ok-1770-wieczorny-krajobraz-nad-rzeka/744967>>, stan na 30 IX 2023), jak również na pozycje książkowe z pieczętką własnościową: A. Pawiński, *Serbia. Zarysy historyczno-etnograficzne*, Warszawa 1874 (zob. oferta antykwariatu Poliart, <<https://poliart.biz/ksiazki-czasopisma-kartografia-i-nuty/162859-serbia-zarysy-historyczno-etnograficzne.html>>, stan na 30 IX 2023), W. Łoziński, *Sztuka lwowska XVI i XVII wieku*, Lwów 1898 (zob. 61. aukcja antykwariatu Wójtowicz, 14 x 2023, <<https://onebid.pt/pt/livros-e-manuscritos-lozinski-wladyslaw-sztuka-lwowska-w-xvi-i-xvii-wieku/1884129>>, stan na 3 x 2023); luksusowy egzemplarz książki T. Mańkowskiego, *Galerja Stanisława Augusta*, Lwów 1932 – egzemplarz imienny S. Olexińskiego z drukowaną dedykacją i luzem dołączonym bilecikiem z nadrukiem: „Z prośbą o łaskawe przyjęcie od Autora” (zob. 49. aukcja książek i grafiki antykwariatu Lamus, 29 XI 2019, <<https://www.secretera.pl/aukcje/23-49-aukcja-ksiazek>>

1. Wilhelm Wachtel, ekslibris Stanisława Olexińskiego. Zbiory prywatne

lwowskim bibliofilem i kolekcjonerem grafiki. Jak się okazuje, same zbiory Olexińskiego zostały opisane przez Edwarda Chwalewika jako: „Biblioteka z zakresu teorii i historii sztuki. Bogaty zbiór rycin polskich. Posiada własny ekslibris”³.

Ów ekslibris (il. 1) jest sygnowanym dziełem Wilhelma Wachtela (1875–1942), znanego żydowsko-polskiego malarza i grafika⁴. Stosunkowo niewielki, o wymiarach 520 × 650 mm, został wykonany w technice cynkografii. Artysta ujął kompozycję w ramę składającą się z dwóch przestylizowanych kolumn, na których pionowo umieścił imię i nazwisko bibliofila. W podstawie znajduje się napis „EX LIBRIS”, a obok niego, w lewym narożniku, widnieje sygnatura „W./Wach/tel”. Pole między kolumnami zostało podzielone w połowie na dwie równe strefy. W dolnej, między wyobrażeniem antykizującej amfory (wazonu) a hermowym popiersiem kobiecym (?), znajduje się wieniec

z polem przeznaczonym do wpisania numeru inwentarzowego zbioru. W górnej, na pejzażowym tle, przedstawiono wyobrażenie pochylonego mężczyzny, podpierającego się ręką i czytającego książkę. Jest on ubrany w ciemną suknię, z wyłożonym białym kołnierzem, na głowie ma czepiec. Od góry, niejako z nieba, wyłania się ręka ze skrzydełkami u nadgarstków, opierająca się o ramię czytelnika.

Można stwierdzić, że wyobrażenie na ekslibrisie wpisuje się w tradycję ukazywania uczonego humanisty, ubranego w strój przypominający togę, studiującego księgę, z charakterystycznym nakryciem głowy – czepcem zasłaniającym uszy. Wydaje się, że uskrzydłona ręka wykonuje gest wsparcia, opieki – a może jest to widomy znak inspiracji? Może to być również ręka Hermesa, opiekuna handlarzy. Hermowe popiersie stanowi wskazówkę do takiej interpretacji, choć odnosi się wrażenie, że przedstawienie to jest przekornym i swobodnym odwołaniem do drzeworytu Holbeina z lat 30. XVI wieku, ukazującego zamyślonego humanistę, z ręką wspartą na głowie hermy Terminusa.

Okazuje się, że praca ta nie jest całkowicie nieznaną⁵. Niezastąpiony badacz lwowskiej historii, znany archiwista Franciszek Jaworski, opublikował tenże

i-grafiki/519-oprawy-luksusowe-i-artystyczne/12326-mankowski-tadeusz-galerja-stanislawa-augusta-opracowal-przy-wspo?start=0>, stan na 30 IX 2023). Sam ekslibris (z nrem 242) znalazł się też na aukcji internetowej w serwisie Allegro (zob. <<https://archiwum.allegro.pl/oferta/exlibris-stanislaw-olexinski-i14077165173.html>>, stan na 8 VI 2024) oraz w internetowym zbiorze: <<http://art-exlibris.net/exlibris/8589?query=person-6004&pt=owner>> (stan na 14 IV 2024).

3 E. Chwalewik, *Zbiory polskie: archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiętek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. 1, Warszawa–Kraków 1926, s. 426.

4 Na temat artysty ostatnio pisał M. Puzio, *Wilhelma Wachtla Pożegnanie z Golusem*, „Modus. Prace z historii sztuki”, 20, 2020, s. 241–267 (tamże wcześniejsza literatura na temat artysty).

5 Znajduje się on m.in. w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu oraz Biblioteki Narodowej w Warszawie (zob. <<https://omnis-zno.primo.exlibrisgroup>

ekslibris i przekazał kilka niezwykle ciekawych informacji. Warto przytoczyć jego uwagi *in extenso*:

P. Stanisław Olexiński jest współwłaścicielem tzw. „czarnej kamienicy” w rynku, będącej jednym z najpiękniejszych zabytków starego Lwowa, dyrektorem firmy mleczarskiej, właścicielem pięknego zbioru rycin i ksiąg, a wreszcie posiada własny *ex libris*, jeden z bardziej artystycznych, jakie mamy we Lwowie. Taka konkurencja rozmaitych tytułów własności czyni osobę i zbiór bardzo interesującymi i dlatego, zbierając materiały do niniejszej pracy, udaliśmy się do p. Olexińskiego z prośbą o informacje. Cóż kiedy p. Olexiński jest niezwykle skromny! Moje trzy szafki z książkami, powiada, nie zasługują na nazwę nawet biblioteczki. Nie wiem, czy razem 1000 tomów. Przeważnie dzieła dotyczące się teorii i historii sztuki plastycznej, szczególnie malarstwa i grafiki. Nadto mały zbiorek rycin i litografii (około 2000 sztuk). Prawie wyłącznie rzeczy polskie i prace polskich rytowników. „To wszystko. Niewiele, ale zbierane po kawałku przy małych funduszach, z niemałym nakładem poszukiwań, ale z tym większym zadowoleniem”. Tak twierdzi p. Olexiński, ale w rzeczywistości jest ponoć inaczej, bo te prace polskich rytowników to Falk, Norblin, Płonki, Orłowski, dzieła rzadkie, jak białe kruki, a płacone na wagę złota. Niestety brakło sposobności na naoczne oględziny, więc wystarczyć muszą słowa właściciela. O swojej osobie tak powiada p. Olexiński: „Kramarz bez własnej nawet firmy. Po matce odziedziczyłem ormiańską żyłkę kupiecką, po ojcu żywszą polską wyobraźnię, która mnie chroni od zejścia na drogę zwykłego zjadacza chleba... Stąd tych kilka książek i parę tek z obrazkami”. Odpowiedź na tę informację niech zilustruje reprodukcja znaku biblioteki pana Olexińskiego. *Ex libris* rysunku i pomysłu art. malarza W. Wachtla odbity został w r. 1904. Pomysł rzeczywiście oryginalny, ta dłoń skrzydlata, ugniatająca barki czytelnika, dużo w niej myśli i artystycznej koncepcji, dużo sentymentu dla zbieracza⁶.

Obraz ten nieco kontrastuje ze wspomnieniami ossolińskimi Stanisława Łempickiego, który opisał środowisko Zakładu:

Stanisław Olexiński, który argusowym okiem spoglądał na wszystko, co się działo w Wydawnictwie. [...] Z ziemiańskiej niegdyś rodziny, potem długoletni urzędnik w Ordynacji Przeworskiej Lubomirskich i kierownik tamtejszej mleczarni, zostawszy sekretarzem administracyjnym Zakładu – po efemerycznym zjawisku Piotra Dziubańskiego – zachował Olexiński ładne, niewymuszone maniere swoich ojców, mieszkających gdzieś w podlwowskich dworach. Interesował się trochę książką i sztuką, zbierał to i owo. A grzeczny uśmiech pod pięknym szlacheckim wąsem umiał dziwnie łączyć z złośliwością i zjadliwym sarkazmem. Do niego zaglądali rankami „na plotki” ossolińczycy [...]. To zachodził z nonszalancką miną Bernacki, to wpadał jak bomba Tyszkowski, zawsze z dowcipem i śmiechem na ustach, zawsze mający mnóstwo interesów na głowie, to wreszcie gładziutki,

[com/discovery/fulldisplay?docid=alma9910045977005606&context=L&vid=48OMNIS_ZNO:zno&lang=pl&search_scope=DiscoveryNetwork&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=JoinedCatalog&query=any,contains,Olexi%C5%84ski&offset=0](https://www.discovery.com/discovery/fulldisplay?docid=alma9910045977005606&context=L&vid=48OMNIS_ZNO:zno&lang=pl&search_scope=DiscoveryNetwork&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=JoinedCatalog&query=any,contains,Olexi%C5%84ski&offset=0), stan na 8 VI 2024).

⁶ F. Jaworski, *Lwowskie znaki biblioteczne. (Uzupełnienia)*, Lwów 1909, s. 19–21.

elegancki, zamknięty w sobie na cztery spusty kustosz Muzeum Gębarowicz odwiedzał Olexińskiego, aby pooglądać z nim jakieś nowe wydawnictwo ze sztuki, albo posłuchać jego złośliwych uwag o ludziach i sprawach⁷.

Co więcej można powiedzieć o Stanisławie Olexińskim? Urodził się we Lwowie w 1865 roku, zmarł 12 sierpnia 1941 tamże, został pochowany na cmentarzu Łyczakowskim. W literaturze naukowej jest postacią niemalże całkowicie zapomnianą, a w najlepszym razie funkcjonującą niejako na marginesie oraz w przypisach szerszych opracowań poświęconych historii Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie i historii kolekcjonerstwa na ziemiach polskich.

Z dotychczasowych publikacji wyłania się obraz postaci bardzo mocno zaangażowanej zarówno w działalność organizacyjną, jak i właśnie – a może przede wszystkim – w kolekcjonerstwo. Niniejszy tekst można potraktować jako wstęp do szerszego studium poświęconego jego osobie.

W monografii Mieczysława Gębarowicza znajdujemy informacje, że ten znamienity badacz lwowski ściśle współpracował w Ossolineum z Olexińskim, z którym „łączyło go wspólne zamiłowanie do sztuki – Olexiński był znanym i wytrawnym kolekcjonerem”⁸. Funkcję sekretarza administracyjnego Zakładu sprawował od roku 1919, a od roku 1930 był również w komitecie zarządzającym Kasy Pomocy dla Wdów i Sierot⁹. W 1927 roku przekazał do zbiorów Zakładu jeden niemieckojęzyczny druk z XVIII wieku, ekslibris Furmanowicza (ks. Leona Formanowicza?), 153 fotografie powstańców styczniowych, działaczy emigracyjnych i aktorów oraz wybity w 1882 roku medal jubileuszowy aktora Alojzego Żółtowskiego¹⁰.

Jego aktywność na niwie organizacyjnej została doceniona w 1928 roku, kiedy otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi¹¹. W 1929 roku Olexiński, z racji pełnionej funkcji, brał udział w pozyskaniu galerii obrazów Dąbskich z Rzeszowa¹², a w 1931 roku Zakład zdecydował się na zakup od Olexińskiego dużego zbioru rysunków i rycin z XVIII–XX wieku¹³. Nabyto wówczas prace Januarego Suchodolskiego, Wojciecha Grabowskiego, Jakuba Procińskiego, Zygmunta Sidorowskiego, Leona Wyczółkowskiego (między innymi studium *Głowa Hucula*) oraz Stanisława Dębickiego (rysunek pierwotnie pochodzący z kolekcji Erazma Barączy), a także dwa portrety rysunkowe (oryginalnie z kolekcji rodziny Januszkiewiczów). Wcześniej kolekcję Ossolineum zasilili rysunkowy *Autoportret* Stanisława Dębickiego, pozyskany drogą wymiany z Olexińskim¹⁴.

7 S. Łempicki, *Wspomnienia ossolińskie*, Wrocław 1948, s. 129–130.

8 M. Matwijów, *Mieczysław Gębarowicz (1893–1984). Uczony i opiekun narodowych dóbr kultury*, Warszawa 2013, s. 45.

9 A. Fischer, *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Zarys dziejów*, Lwów 1927, s. 107, Akt powołania do komitetu zarządzającego Kasy Pomocy dla wdów i sierot Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 20 IV 1930.

10 M. Pękalska, *Księga darczyńców Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, Wrocław 2017, s. 73 – tamże Olexiński określony jako architekt (*sic!*) zajmujący się m.in. renowacją kamienic lwowskich.

11 „Goniec Nadwiślański”, 9 VI 1928, s. 9, <https://kpbc.umk.pl/Content/259110/EOD_OPEN_050_02_1928_nr_131.pdf> (stan na 15 II 2024).

12 M. Matwijów, *Mieczysław Gębarowicz*, s. 129.

13 Ibidem, s. 128.

14 A. Soroko, *Rysunki artystów polskich z Muzeum Lubomirskich we Lwowie*, Wrocław 2020, s. 31, 124, 154.

2. Rozbiór Polski, rys. anonimowy z końca XVIII w. (?). Według Sylwetki portretowe z czasów Stanisława Augusta. Album pięćdziesięciu dzieł i dziewięciu sylwetek, oprac. i wyd. M. Treter, Lwów 1923, tabl. 33

Dzieła z jego zbiorów były kilkakrotnie pokazywane publicznie. O ich charakterze tak naprawdę jednak niewiele wiemy, nie znamy też wielkości kolekcji. Wstępna kwerenda pokazuje, że musiał to być zbiór znaczący.

W 1909 roku na wystawie dawnych mistrzów wystawiono osiem dzieł z jego zbioru, opisanych jako: *Mojżeszowi podają ogień i złoto* (szkoła flamandzka, koniec XVII wieku), *Fête champêtre* (szkoła niemiecka, XVIII wiek), *Lukrecja* (szkoła flamandzka), *Śmierć Lukrecji* (szkoła francuska), *Portret zbiorowy na tle pejzażu* (szkoła holenderska, XVII wiek, „chyba ze szkoły de Keysera”), *Samuel pomazuje Saula na Króla żydowskiego* (Anton Franz Maulpertsch?, szkoła wiedeńska), *Portret starej kobiety* (szkoła niemiecka, XVII wiek), *Popiersie młodzieńca z wzniesioną do góry głową* (malarz nieznan, XVIII wiek)¹⁵. W 1917 roku Ossolineum wyeksponowało pamiątki po Tadeuszu Kościuszcze, „zgrupowane w lwowskich domach oraz sprowadzone specjalnie w tym celu do Lwowa”. Autorami pokazu byli kolekcjonerka Helena Dąbczańska oraz artyści Marcei Harasymowicz i Zygmunt Rozwadowski, a opiekę kuratorską sprawował Olexiński, który użyczył niektóre obiekty¹⁶. Jedną z należących doń prac, rysunek tuszem *Rozbiór Polski*, określona jako pochodząca „z końca XVIII” (czy raczej z początku XIX wieku), została opublikowana w 1925 roku w książce Mieczysława Tretera zbierającej portrety z czasów Stanisława Augusta¹⁷. W 1927 roku na „Wystawie Starych Mistrzów Lwowskich” pokazano będące własnością Olexińskiego rysunki (Konstantego Dźbańskiego *Dziewczyna niosąca na talerzu masło*; Aleksandra Raczyńskiego *Myśliwy z prawą fioletką wzniesioną w górę*, *Naga dziewczyna*, *Autoportret*; Franciszka Siemianowskiego *Rewia wojskowa* oraz Kornela Szlegiela *Aniołowie u Piasta*, *Ucieczka*, *Matka*

15 *Album wystawy mistrzów dawnych*, wyd. M. Treter, Lwów 1909, s. 33–34, 78.

16 *Katalog wystawy urządzonej ku czci Tadeusza Kościuszki w setną rocznicę jego zgonu, we Lwowie 15 października 1917*, oprac. S. Rossowski et al., Lwów 1917; B. Kost, *Tadeusz Kościuszko we Lwowie*, „Rocznik Lwowski” 2020–2021, s. 82.

17 *Sylwetki portretowe z czasów Stanisława Augusta. Album pięćdziesięciu dzieł i dziewięciu sylwetek*, oprac. i wyd. M. Treter, Lwów 1923, tabl. 33 (zob. il. 2).

Boska, Głowa szlachcica, Szkic do poloneza)¹⁸. Olexiński opracował zbiory rysunków eksponowane na wystawie rocznicowej z okazji 100-lecia wybuchu powstania listopadowego w 1930 roku¹⁹. Za jego pośrednictwem jako depozyt złożono w 1935 lub 1936 roku w Muzeum Historycznym Miasta Lwowa portrety rodziny Nikorowiczów: Dominika i Scholastyki z Augustynowiczów oraz Grzegorza Idziego i Kajetanny z Bohdanowiczów²⁰ (były to zapewne portrety rodzinne).

Należy odnotować, że Olexiński należał do Komitetu Zarządzającego Zakładem Ossolińskich po wkroczeniu wojsk sowieckich do Lwowa, a po usunięciu ze stanowiska sekretarza administracyjnego przez mianowanego w grudniu 1939 roku nowego dyrektora – Jerzego Borejszę – znalazł wsparcie właśnie u Gębarowicza. W lutym 1940 roku przygotował rękopiśmienny „Katalog grafiki ze zbioru Andrzeja Lubomirskiego”²¹. W Ossolineum podjął pracę ponownie po wkroczeniu wojsk niemieckich, jednak wkrótce zmarł (12 sierpnia 1941)²².

W znajdującej się w prywatnym depozycie, zachowanej szczątkowo, osobistej spuściźnie po Stanisławie Olexińskim znajduje się ponad 200 listów z lat 1891–1961 (kierowanych zarówno do niego, jak i jego małżonki) oraz różnego rodzaju druki ulotne (zaproszenia i foldery wystaw). W korespondencji jest blisko 30 listów od naukowców, których można określić mianem elity intelektualnej Lwowa. Spośród nadawców warto wymienić poetę Władysława Bełzę (1874–1913), jednego z twórców lwowskiej szkoły historycznej Oswalda Balzera (1858–1933), wybitnego ekonomistę Józefa Supińskiego (1804–1883), twórców lwowskiej akademickiej historii sztuki – Jana Bołozza Antoniewicza (1858–1922) oraz ks. Władysława Żyłę (1877–1925). Korespondencja obejmuje również kilkadziesiąt listów warszawskich badaczy: Zygmunta Batowskiego (1876–1944), który w latach 1897–1915 był kustoszem Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Jana Kazimierza, Stanisławy Sawickiej (1895–1982), kustoszki zbiorów graficznych Muzeum Narodowego w Warszawie, Biblioteki Polskiej w Paryżu i Biblioteki Polskiej w Rzymie, Gabinetu Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, a także Mariana Morelowskiego (1884–1963) (list w sprawie rewindykacji zbiorów polskich z Rosji sowieckiej z 1924 roku).

Znacznie ciekawsze są jednak listy od artystów, które rzucają pewne światło na sposób gromadzenia kolekcji przez Olexińskiego, a jednocześnie pokazują, że w latach 90. XIX wieku i na początku kolejnego stulecia parał się on po prostu regularnym handlem antykwarycznym, o zasięgu zdecydowanie wykraczającym poza lwowskie środowisko.

18 *Katalog wystawy starych mistrzów lwowskich*, wyd. S. Zarewicz, Lwów 1925, s. 6, 22, 26, 28 (zob. <<https://pbc.rzeszow.pl/Content/16295/PDF/1116.pdf>>).

19 *Katalog wystawy Powstania Listopadowego urządzanej w setną rocznicę we Lwowie 29 listopada 1930 roku, z 12 ilustracjami*, red. K. Badecki, K. Hartleb, Lwów 1930 (opracowanie: J. Güttler i Z. Hartleb (malarstwo), S. Olexiński (grafika), M. Harasimowicz (rzeźba), A. Bruchnalski i Z. Hartleb (militaria), R. Mękicki (pamiątki historyczne), W. Wislocki (rękopisy, druki, mapy)).

20 *Sprawozdanie dyrekcji Archiwum Miejskiego – Biblioteki archiwalnej, Muzeum Historycznego Miasta Lwowa, Muzeum Narodowego im. Króla Jana III [...] z działalności w latach 1935 i 1936*, Lwów 1937, s. 10. Zapewne tożsame z portretami Grzegorza i Kajetany Nikorowiczów, wymienionymi [w:] S. Bohdanov, *Portrait: Catalog, Lviv History Museum*, Lviv 2021, s. 278–279.

21 M. Romeyko-Hurko, *Kolekcjonerzy, antykwariusze i bibliofile. Z korespondencji Kazimierza Woźnickiego*, [w:] *Polskie kolekcjonerstwo grafiki. Ludzie i instytucje*, red. E. Frąckowiak, A. Grochala, Warszawa 2008, s. 88; rękopis zachowany w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 17101/II. W zbiorach Zakładu przechowywane są także listy Olexińskiego m.in. do Ludwika Bernackiego i Mieczysława Gębarowicza.

22 M. Matwijów, *Mieczysław Gębarowicz*, s. 157, 160, 184.

Wśród nadawców wypada wskazać choćby malarza Walerego Eliasza Radzikowskiego (1840–1905), który korespondował w sprawie nadających się do „handlu artystycznego” obrazów – a zarazem wymawiał się z transakcji „z powodu zasłanych w rodzinie smutnych zdarzeń z powodu chorób dzieci”²³.

Z niewielkim entuzjazmem wobec proponowanego przez Olexińskiego zakupu prac zareagował bocheński malarz, a także historyk sztuki i literat Ludwik Stasiak (1858–1924)²⁴. Informował on, że, owszem, ma „dobry obrazek, ale za cenę praktykowaną we Lwowie sprzedać go nie może”²⁵.

Z kolei Franciszek Daniszewski (1858–1922), założyciel zakładu artystyczno-malarskiego i fotograficznego „Sztuka” w Krośnie i ugrupowania artystycznego o tej samej nazwie²⁶, z wdzięcznością kwitował otrzymane od Olexińskiego potwierdzenie odbioru jego obrazów²⁷.

Z tego samego okresu pochodzi list od zapomnianego dziś malarza Władysława Bogumina Dietricha (1862–1914)²⁸, pisany z Krakowa. Artysta „przychylił się do propozycji i warunków Olexińskiego”, choć zarazem podkreślił, że niestety nie ma „nic większego skończonego”²⁹.

Najbardziej konkretny był inny krakowski twórca – malarz znany głównie z dzieł religijnych – Antoni Gramatyka (1841–1922)³⁰. Twardo negocjował z Olexińskim kwestie kaucji i cen oraz upoważniał do odbioru jego prac zatytułowanych: *Do kościoła*, *Z Norymbergi* i *Widok letni* z lwowskiego Towarzystwa Sztuk Pięknych³¹.

Proces poszerzania kolekcji Olexińskiego doskonale obrazują późniejsze listy, z okresu bezpośrednio poprzedzającego wybuch I wojny światowej, od Władysława Skoczylasa (1883–1934), pisane z Zakopanego. W pierwszym, niestety niedatowanym, donosił:

Niniejszym posyłam W[ielmożnemu] Panu akwaforty, o które W[ielmożnemu] Panu chodziło. Ceny są podane na odwrotnej stronie każdej odbitki. Suma wszystkich wynosi 270 kor[on], gdyby jednak W[ielmożny] Pan wszystkie nabył, [to] zniżyłbym ją jeszcze do 230 kor[on]. Kościół dominikanów wysyłam w dwóch egzemplarzach do wyboru. Nadto głowę górala z uniesionymi w górę oczyma, którą robiłem w ostatnich dniach i dotąd nigdzie nie wystawiałem. Przy tej sposobności załączam do teki akwaforty dla p[ana] Dr. Tadeusza Pawlikowskiego Chorążczyzna 8, do którego równocześnie piszę, aby się do W[ielmożnego] Pana zgłosił, gdyż nie mam drugiej teki do przesyłki. Przepraszając za zwłokę i polecając się W[ielmożnemu] Panu, kreślę się z poważaniem, W[Władysław] Skoczylas³².

23 Karta pocztowa Walerego Eliasza Radzikowskiego do Stanisława Olexińskiego, 28 II 1896.

24 T. Budrewicz, *Stasiak Stanisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 43, Warszawa–Kraków 2004, s. 499–503.

25 List Ludwika Stasiaka do Stanisława Olexińskiego, 11 II 1895.

26 O artyście zob. A. Melbechowska-Luty, *Daniszewski Franciszek Ksawery Jędrzej*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 2, red. Warszawa 1975, s. 14.

27 List Franciszka Daniszewskiego do Stanisława Olexińskiego, 28 II 1896.

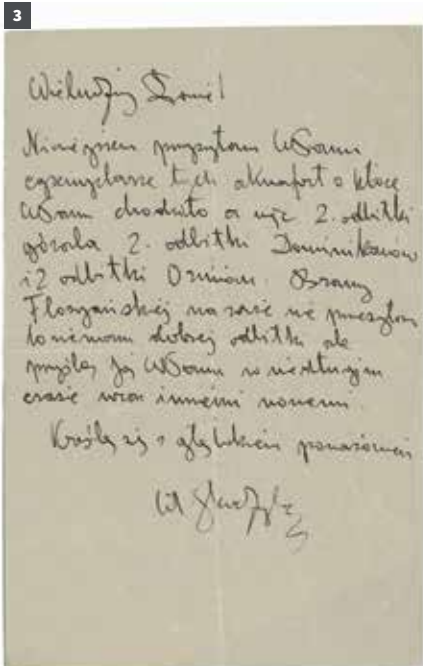
28 Na temat artysty zob. eadem, *Dietrich Bogumin Władysław*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych*, t. 2, s. 53–54.

29 List Władysława Dietricha do Stanisława Olexińskiego, 6 II 1896.

30 Zob. *Gramatyka Antoni*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych*, t. 2, s. 455–457.

31 Listy Antoniego Gramatyki do Stanisława Olexińskiego, 27 I 1896, 19 I 1897.

32 List Władysława Skoczylasa do Stanisława Olexińskiego, b.d.

W kolejnym (il. 3) Skoczylas informował o przesłaniu egzemplarzy:

trzech akwafort, o które W[ielmożnemu] Panu chodziło, a więc 2 odbitki górala (il. 4), 2 odbitki Dominikanów (il. 5) i 2 odbitki Ormian (il. 6). Bramy Floriańskiej na razie nie przesyłam, bo nie mam dobrej odbitki, ale prześlę ją W[ielmożnemu] Panu w niedługim czasie wraz z innymi pracami.

W kolejnym liście artysta informował:

Posyłam W[ielmożnemu] Panu żadaną odbitkę kościoła w Zakop[anem] (najlepszą, jaką obecnie posiadam), załączam przy tej sposobności dwie odbitki Ormian, jedną starego górala i dwie z najnowszej mej pracy, tj. portretu p[ani] Solskiej. Jeśliby W[ielmożny] Pan zechciał uzupełnić swe zbiory, proszę o wybór. Cena portretu p. Solskiej dla W[ielmożnego] Pana to 40 kor[on]. Prac graficznych innych artystów, o które W[ielmożny] Pan w swoim czasie pisał, do odstąpienia nie mam. Ostatnią przesyłką i pieniądze otrzymałem. W każdym razie proszę o szybkie odesłanie niewybranych prac³³.

Jak zatem można wnioskować, Olexiński zamawiał prace bezpośrednio od ich twórców – część z nich z pewnością trafiała do jego kolekcji, a część – po prostu sprzedawał. Był w jakiś sposób zaangażowany w sprzedaż do warszawskiej biblioteki uniwersyteckiej kolekcji Izzydora Krzemickiego³⁴. *Nota bene* w zbiorze tego kolekcjonera znajduje się drzeworyt *Madonna z Dzieciątkiem i biskupami* Andreaniego z 1591 roku, opatrzony czerwoną pieczętką z inicjałem „S.O.”, wskazującą, że był on wcześniej w kolekcji Olexińskiego. Jako bibliofil bardzo aktywnie korespondował na temat zakupów (także zagranicznych) z bibliofilem i kolekcjonerem, donatorem Muzeum Narodowego w Warszawie Kazimierzem Woźnickim (1878–1949)³⁵. Oczywiście – jak każdy zbieracz – dokonywał transakcji z innymi kolekcjonerami:

33 List Władysława Skoczylasa do Stanisława Olexińskiego, 11 v 1912.

34 U. Dragonńska, *Lwowska kolekcja drzeworytów światłocieniowych Izzydora Krzemickiego*, [w:] *Hinc Omnia. Zbiory XIX-wieczne. Organizacja, terminologia, metodyka badań, konserwacja / Hinc Omnia. Nineteenth-Century Collections: Organisation, Terminology, Research Methodology, Conservation*, red. M.M. Kacprzak, J. Talbierska, Warszawa 2021, s. 393, 400, 408.

35 M. Romeyko-Hurko, *Kolekcjonerzy, antykwariusze i bibliofile*, s. 88.

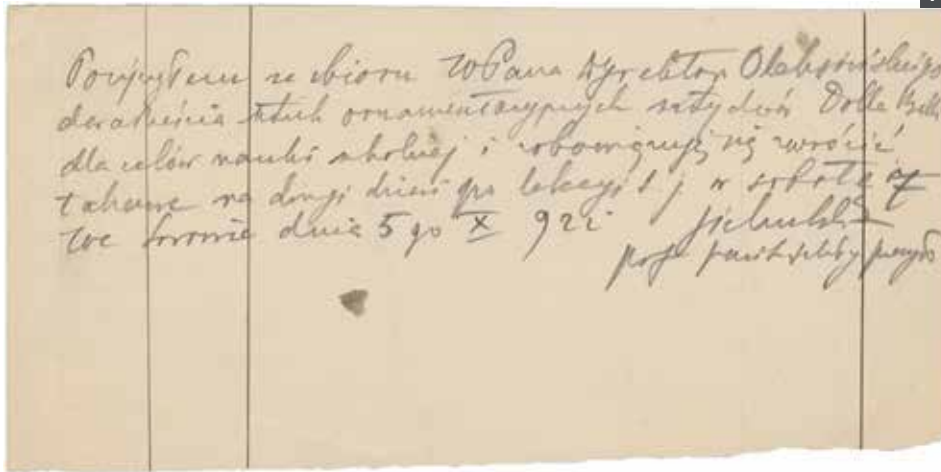

3. List Władysława Skoczylasa do Stanisława Olexińskiego, niedatowany. Zbiory prywatne

4. Władysław Skoczylas, *Góral*. Muzeum Narodowe w Warszawie, <<https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/456327>> (stan na 8 vi 2024)

5. Władysław Skoczylas, *Katedra ormiańska we Lwowie*. Zbiory prywatne

6. Władysław Skoczylas, *Kościół dominikański we Lwowie*. Muzeum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, <https://muzeum.asp.waw.pl/collective/pawtucket/index.php/Detail/Object/Show/object_id/2018> (stan na 8 vi 2024)

7. Rewers Kazimierza Sichulskiego dla Stanisława Olexińskiego. Zbiory prywatne

do biblioteki Heleny Dąbcańskiej trafił egzemplarz z ręcznym podpisem Olexińskiego *Die Kunstwerke vom Alterthum bis auf die Gegenwart* (Triest 1850)³⁶. Jak wiadomo, dokonywał wymian także z instytucjami, o czym świadczyć może list od wspomnianego wyżej Mieczysława Tretera: „dzieła Waldowa [?] i Klimascha [?] chętnie wymienimy za ryciny wybrane. Sprawdzić jednak jeszcze trzeba, czy przypadkiem nie ma ich w dziale Biblioteki Ossolińskich, znaleźć cenę tych dzieł, ocenić ryciny z dubletów”³⁷. Zbiory Olexińskiego rzeczywiście musiały być znaczące, skoro cytowany powyżej Franciszek Jaworski (1873–1914) pisze: „Do swojej książki o Lwowie, drukującej się obecnie w arkuszowym dodatku »Kuriera Lwowskiego«, pilnie potrzebuję dwie ilustracje: portretu królowej Cecylii Renaty i portretu Marii Ludwiki. Nie mam ich skąd dostać, więc jak w dym do Wielmożnego Pana z prośbą o łaskawe wypożyczenie na kilka godzin obydwu wspomnianych portretów”³⁸. Zawarta w liście prośba łączy się zapewne z wydaną w 1911 roku książką *Lwów stary i dzisiejszy*, gdzie znajdują się reprodukcje rycin według Hondiusa przedstawiające wspomniane monarchinie³⁹.

W tym kontekście nie dziwią znajdujące się w spuściźnie dwie karty pocztowe od Wilhelma Wachtela, autora ekslibrisu. W jednej, niedatowanej, pisanej z Salzburga, artysta donosił o zawarciu związku małżeńskiego, a w drugiej, wysłanej z Wiednia w 1907 roku, pisał: „Szanowny Kochany Panie, plakat robię i serdecznie Pana pozdrawiam. Niech się Pan za zwłokę na mnie nie gniewa”⁴⁰. Sądząc z familiarnego tonu, panowie musieli pozostawać w przyjacielskich stosunkach. Jak się wydaje, bliskie stosunki łączyły Olexińskiego także z Kazimierzem Sichulskim, o czym świadczy rewers spisany na fragmencie papieru kancelaryjnego (il. 7) z notatką: „Pożyczyłem ze zbioru W[ielmożnego] Pana Dyrektora Oleksińskiego dwadzieścia sztuk ornamentalnych sztychów Della Belli dla celów nauki polskiej i zobowiązuję się zwrócić takowe na drugi dzień po lekcji, tj. w sobotę 7. We Lwowie dnia 5go x [1]922. Sichulski, prof. państw[owej] szkoły przemysł[owej]”⁴¹. W korespondencji znajdujemy mnóstwo drobnych informacji, które można uznać za przyczynkarskie;

36 I. Gruchała, „W tym streszczało się niejako moje życie”. *Lwowski księgozbiór Heleny Dąbcańskiej (1863–1956) jako wyraz kultury książki epoki*, Kraków 2016, s. 234.

37 List Mieczysława Tretera do Stanisława Olexińskiego, 31 I 1911.

38 List Franciszka Jaworskiego do Stanisława Olexińskiego, b.d.

39 F. Jaworski, *Lwów stary i dzisiejszy: (szkice i opowiadania)*, Lwów 1911, s. 119, 124.

40 Karta pocztowa od Wilhelma Wachtla do Stanisława Olexińskiego, 11 VII 1907.

41 Rewers Kazimierza Sichulskiego, 5 x 1922.

niektórych z nich nie jesteśmy w stanie dokładnie zinterpretować. W liście od malarza pejzażysty Marceliego Harasimowicza (1859–1935)⁴², kustosa Galerii Miejskiej (później Narodowej) we Lwowie, znajdujemy wzmiankę o zamówionym przez Olexińskiego portrecie – z 7 listopada 1913). O żywym kontakcie z artystami lwowskimi świadczy też list z 8 lipca 1912 roku od rzeźbiarza Tadeusza Błotnickiego (1858–1928), który prosił Olexińskiego o przesłanie pochodzących z jego zbiorów zdjęć „Gucia” – lwowskiego aktora Gustawa Fischera, w związku z przygotowywanym popiersiem na nagrobek na cmentarzu Łyczakowskim.

Oczywiście przytoczone przykłady korespondencji i zgromadzone wzmianki można uznać wyłącznie za przynoszące co najwyżej marginalne informacje. Tak naprawdę stanowią jednak ciekawe *miscellanea* ilustrujące życie lwowskiego środowiska artystyczno-naukowego ostatnich dekad Austro-Węgier oraz dwudziestolecia międzywojennego. W tym miejscu można jedynie dodać, że dotyczą one życia, którego już nie ma i które w większości odeszło w niepamięć.

Co się stało z kolekcją Olexińskiego – nie wiadomo. Jak można przypuszczać na podstawie dwóch listów wydawcy Mieczysława Idzikowskiego, pisanych z Warszawy w styczniu i lutym 1941 roku (*sic!*), w których proponował nabycie „czterech akwarelek, wykonanych domniemanie przez Antoniego Oleszczyńskiego, które wyobrazają portreciki muzyków: J. Nowakowskiego, A. Kąstkiego, F. Chopina (domniemanego) i Nieznanego” za sumę 1500 złotych – została ona po części rozsprzedana⁴³. Być może część zbiorów po śmierci właściciela trafiła do zbiorów ossolińskich i znajduje się obecnie w kolekcji Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka⁴⁴.

Swoistym, smutnym podsumowaniem czasów, w których Olexiński – jak się wydaje – odgrywał ważną, choć może nie pierwszoplanową rolę, jest krótki liścik pisany na maszynie nieco ponad miesiąc po ataku niemieckim na Rosję sowiecką:

Przeworsk, 2 VIII 1941. Kochany Panie. Otwiera się droga. Śpieszę Pana powitać serdecznie. Mam nadzieję, że za parę dni będę mógł przyjechać. Zajadę do Pana w nadziei, że będę mógł albo u Pana, albo w Zakładzie znaleźć kącik do zamieszkania. Szukam dopiero okazji, aby tę kartkę Panu wysłać, a mam nadzieję, że przez tę samą okazję albo inną Pan będzie mógł mi odpowiedzieć i dać wiadomości, o które bardzo proszę. Mam nadzieję, że Pańskie zdrowie lepsze, a bardzo się martwiłem, gdy mi donoszono, że był Pan kochany niezdrow. Przygotowuję kartki do P. Gębarowicza, P. Wisłockiego, P. Łukasiewiczowej i P. Witosławskiej w nadziei,

42 Na temat Harasimowicza zob. P. Łukasiewicz, *Harasimowicz Marceli*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 3, red. Warszawa 1979, s. 30–31.

43 W zachowanym w Instytucie Badań Literackich autografie: M. Idzikowski, *Chopin: katalog portretów: portrety z natury w/g opisów własnych, współczesnych i biografów*, [1943], <<https://www.rcin.org.pl/dlibra/publication/157058/edition/128663/content?ref=L3B1YmxpY2FoaW9uLzcyMTIxL2VkaXRpb24vMjM1MzM0>> (stan na 10 IV 2024), wymieniono akwarelę: „Oleszczyński A./?/ Akwarela z gwaszem, 100 × 145 mm. Chopin w wieku młodym. Do grudnia r. 1942 znajdowała się w zbiorach po śp. S. Olexińskim we Lwowie”.

44 Znany jest znajdujący się tam sztambuch z rysunkami J. Peszki, A. Brodowskiego i A. Orłowskiego, opatrzony wpisem: „Kupiłem u wdowy po J. Kołaczkowskim (z wyciętymi napisami w r. 1911) S.O.”. Zob. J.M. Michałowski, *Sztambuch w zbiorach lwowskiej biblioteki*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 26, 1974, s. 397. Możliwe jednak, że zbiór ten mógł trafić do Ossolineum wcześniej, np. drogą wymiany, lub po prostu przezeń sprzedany.

że choć któraś dojdzie. Byłoby dobrodziejstwem, gdybym mógł zastać u kogoś z Państwa takich produktów, jak mydło, herbata, kawa lub czekolada, których tu brak zupełny, a tam podobno obfitość. W nadziei, że się wkrótce zobaczymy, łącząc wyrazy serdecznej przyjaźni, a dla Pań szczególnego szacunku i poważania. A[ndrzej] L[ubomirski].⁴⁵

Nie wiemy, czy wiadomość od ostatniego ordynata i kuratora Ossolineum dotarła do adresata, czy otrzymała ją już Maria Olexińska⁴⁶ i trafiła do zbioru pamiątek, stanowiących okruchy pamięci po niezwykłym człowieku.

Streszczenie

Okruchy pamięci. Stanisław Olexiński, kolekcjoner lwowski

Artykuł poświęcony jest Stanisławowi Olexińskiemu (1865–1941), postaci niemal całkowicie zapoznanej, ale – jak się wydaje – dość istotnej dla historii sztuki i kolekcjonerstwa we Lwowie. Olexiński był sekretarzem administracyjnym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 20. i 30. XX wieku, a także znanym kolekcjonerem. Jego bibliofilskie zbiory obejmowały głównie publikacje dotyczące teorii i historii sztuki, zgromadził także pokaźną, jak można przypuszczać, kolekcję rycin i rysunków polskich artystów. Zachowana szczątkowo korespondencja oraz dokumenty związane z Olexińskim odsłaniają jego pasję kolekcjonerską i działalność handlową w środowisku artystycznym. Listy od znanych artystów potwierdzają jego zaangażowanie i świadczą o dużej aktywności w pozyskiwaniu dzieł sztuki poprzez ich zakup bezpośrednio od twórców. Olexiński wymieniał dzieła ze swej kolekcji między innymi z Ossolineum, ale także przekazywał niektóre z nich różnym instytucjom, na przykład Gallerii Miejskiej czy Muzeum Historycznemu we Lwowie. Niestety, losy kolekcji pozostają nieznane. Po śmierci właściciela w 1941 roku, wkrótce po wkroczeniu wojsk niemieckich do Lwowa, mogła ona zostać rozproszona lub zniszczona. Ostatnią wiadomością odnoszącą się do Olexińskiego jest list od kuratora Ossolineum Andrzeja Lubomirskiego z sierpnia 1941 roku, wskazujący, że osoba kolekcjonera wciąż budziła zainteresowanie, ale nie ma pewności, czy dotarł on do adresata czy też do jego małżonki. Cały artykuł to próba przywrócenia pamięci o postaci, która odegrała stosunkowo ważną rolę w życiu kulturalnym elit intelektualnych i artystycznych Lwowa.

SŁOWA KLUCZOWE:

Stanisław Olexiński,
Wilhelm Wachtel,
Zakład Narodowy im.
Ossolińskich, kolekcjo-
nerstwo, Lwów

Abstract

Shards of Memory: Stanisław Olexiński, a collector from Lviv

This article is devoted to Stanisław Olexiński (1865–1941), a person almost completely unknown, but – as it seems – rather important for the history of art and collecting in Lviv (now Ukraine). Olexiński was the administrative secretary of the Zakład Narodowy im. Ossolińskich (Ossoliński National Institute) since 1919, as well as a well-known collector. His collection was focused mainly on publications on the theory and history of art, and he also gathered a sizeable portion of prints

45 List Andrzeja Lubomirskiego do Stanisława Olexińskiego, 2 VII 1940.

46 *Nota bene* w prezentowanym zbiorze zachował się także wzruszający list adresowany do Marii Olexińskiej, pisany z Wawelu, ze I 1968 r., którego nadawcą była Stefania z domu Nikorowicz Mańkowska, wdowa po Tadeuszu Mańkowskim (jak się wydaje, obie panie były ze sobą spokrewnione).

and drawings by Polish artists. Partially preserved correspondence and documents related to Olexiński reveal his passion for collecting and his commercial activities in the artistic community. Letters from well-known artists confirm his commitment and testify to his sturdy activity in acquiring works of art, both by purchasing them directly from the artists. Olexiński exchanged works from his collection with, among others, the Ossoliński Institute, also donated some objects to the City Gallery or the Historical Museum in Lviv. Unfortunately, the fate of the collection remains unknown. After Olexiński's death in 1941, shortly after the German army entered Lviv, his collection may have been dispersed, sold or destroyed. The last piece of information relating to Olexiński is a letter from Andrzej Lubomirski, curator of the Ossoliński Institute, dated August 1941, indicating that the collector was still popular; nevertheless, it is uncertain whether letter reached him or his wife. The paper presented herein is an attempt to restore the memory of someone who played a relatively substantial role in the cultural life of Lviv's intellectual and artistic elite.

KEYWORDS:

Stanisław Olexiński,
Wilhelm Wachtel, Ossoliński National Institute,
collecting, Lviv

Bibliografia

Opracowania

- Bohdanov S., *Portrait: Catalog, Lviv History Museum*, Lviv 2021.
- Budrewicz T., *Stasiak Stanisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 43, Warszawa–Kraków 2004, s. 499–503.
- Chwalewik E., *Zbiory polskie: archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiętek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. 1–2, Warszawa–Kraków 1926–1927.
- Dragońska U., *Lwowska kolekcja drzeworytów światłocieniowych Izydora Krzemickiego*, [w:] Hinc Omnia. *Zbiory XIX-wieczne. Organizacja, terminologia, metodyka badań, konserwacja* / Hinc Omnia. *Nineteenth-Century Collections: Organisation, Terminology, Research Methodology, Conservation*, red. M.M. Kacprzak, J. Talbierska, Warszawa 2021, s. 387–427.
- Fischer A., *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Zarys dziejów*, Lwów 1927.
- „Goniec Nadwiślański”, 9 VI 1928, s. 9.
- Gramatyka Antoni*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 2, Warszawa 1975, s. 455–457.
- Gruchała I., *„W tym streszczało się niejako moje życie”. Lwowski księgozbiór Heleny Dąbcańskiej (1863–1956) jako wyraz kultury książki epoki*, Kraków 2016.
- Jaworski F., *Lwowskie znaki biblioteczne. (Uzupełnienia)*, Lwów 1909.
- Jaworski F., *Lwów stary i dzisiejszy: (szkice i opowiadania)*, Lwów 1911.
- Kost B., *Tadeusz Kościuszko we Lwowie*, „Rocznik Lwowski” 2020–2021, s. 61–88.
- Łempicki S., *Wspomnienia ossolińskie*, Wrocław 1948.
- Łukasiewicz P., *Harasimowicz Marceli*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 3, Warszawa 1979, s. 30–31.
- Matwijów M., *Mieczysław Gębarowicz (1893–1984). Uczony i opiekun narodowych dóbr kultury*, Warszawa 2013.
- Melbechowska-Luty A., *Daniszewski Franciszek Ksawery Jędrzej*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 2, Warszawa 1975, s. 14.
- Melbechowska-Luty A., *Dietrich Bogumin Władysław*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 2, Warszawa 1975, s. 53–54.

- Michałowski J.M., *Sztambuch w zbiorach lwowskiej biblioteki*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 26, 1974, s. 397–399.
- Pękalska M., *Księga darczyńców Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, Wrocław 2017.
- Puzio M., *Wilhelma Wachtla Pożegnanie z Golusem*, „Modus. Prace z historii sztuki”, 20, 2020, s. 241–267.
- Romeyko-Hurko M., *Kolekcjonerzy, antykwariusze i bibliofile. Z korespondencji Kazimierza Woźnickiego*, [w:] *Polskie kolekcjonerstwo grafiki. Ludzie i instytucje*, red. E. Frąckowiak, A. Grochala, Warszawa 2008, s. 69–79.
- Soroko A., *Rysunki artystów polskich z Muzeum Lubomirskich we Lwowie*, Wrocław 2020.
- Sprawozdanie dyrektora Archiwum Miejskiego – Biblioteki archiwalnej, Muzeum Historycznego Miasta Lwowa, Muzeum Narodowego im. Króla Jana III [...] z działalności w latach 1935 i 1936, Lwów 1937.*
- Sylwetki portretowe z czasów Stanisława Augusta. Album pięćdziesięciu dziewięciu sylwetek*, oprac. i wyd. M. Treter, Lwów 1923.

Katalogi wystaw

- Album wystawy mistrzów dawnych*, wyd. M. Treter, Lwów 1909.
- Katalog Wystawy Powstania Listopadowego urządzonej w setną rocznicę we Lwowie 29 listopada 1930 roku, z 12 ilustracjami*, red. K. Badecki, K. Hartleb, Lwów 1930.
- Katalog wystawy starych mistrzów lwowskich*, wyd. S. Zarewicz, Lwów 1925.
- Katalog wystawy urządzonej ku czci Tadeusza Kościuszki w setną rocznicę jego zgonu, we Lwowie 15 października 1917*, oprac. S. Rossowski et al., Lwów 1917. ●